

**TA'LIM MUASSASALARIDA "XAVFSIZ MAKTAB INTERNETI" TIZIMINI
BOSH-QARISHNING ME'YORIY VA PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Muminova Dilafruz Gulmuratovna

Toshkent shahridagi Puchon universiteti,

Ta'lim menejmenti yo'nalishi I-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: Turayeva Dilafruz Rustamboyevna

Annotatsiya: Maqolada maktablarda raqamli xavfsizlikni ta'minlashning boshqaruv modellari tahlil qilinadi. Muallif faqat texnik filtrlar bilan cheklanish kutilgan natijani bermasligini, o'quvchilarda axborot immunitetini shakllantirishning pedagogik jihatlarini muhimligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: xavfsiz internet, kiberxavfsizlik, media-savodxonlik, axborot immuniteti, kiberbulling, raqamli pedagogika, ta'lim menejmenti.

Аннотация: В статье анализируются модели управления обеспечением цифровой безопасности в школах. Автор обосновывает, что ограничение только техническими фильтрами не дает ожидаемого результата, и подчеркивает важность педагогических аспектов формирования информационного иммунитета у учащихся.

Ключевые слова: безопасный интернет, кибербезопасность, медиаграмотность, информационный иммунитет, кибербуллинг, цифровая педагогика, менеджмент образования.

Abstract: The article analyzes management models for ensuring digital security in schools. The author substantiates that relying solely on technical filters does not yield the expected results and emphasizes the importance of pedagogical aspects of forming information immunity in students.

Keywords: safe internet, cybersecurity, media literacy, information immunity, cyberbullying, digital pedagogy, educational management.

KIRISH

Bugungi kunda maktab faqat to'rt devor, parta va doskadan iborat emas. Har bir o'quvchining cho'ntagidagi smartfon uni soniyalar ichida global axborot ummoniga olib chiqadi. Bu ummon esa nafaqat bilim durdonalarini, balki yosh ongni zaharlaydigan kiber-to'lqinlarni ham o'z ichiga olgan. Ta'lim menejmenti nuqtai nazaridan qaraganda, maktab rahbarlari va pedagoglar zimmasiga ulkan mas'uliyat tushmoqda: biz bolani internetdan qanday qilib butunlay uzib qo'yishni emas, balki u yerda qanday qilib sog'lom va xavfsiz harakatlanishni o'rgatishimiz shart.

"Xavfsiz maktab interneti" tushunchasi o'z ichiga ikki xil yondashuvni oladi. Birinchisi — huquqiy va texnik tartibga solish, ya'ni me'yoriy mexanizmlar bo'lsa, ikkinchisi — tarbiyaviy va ma'naviy yo'naltirish, ya'ni pedagogik mexanizmlardir. Muammo shundaki, biz ko'pincha texnik taqiqlarga tayanib qolamiz, ammo o'smirlik davridagi "taqiqlangan narsa qiziq" degan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

psixologik qoidani unutib qo'yamiz. Shuning uchun ham ushbu mavzu bugun ta'lim boshqaruvida o'ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasining axborot xavfsizligiga oid qonunchiligi hamda UNESCOning raqamli savodxonlik bo'yicha tavsiyalari qiyosiy o'rganildi. Shuningdek, Toshkent shahridagi bir nechta maktablarda o'quvchilarning internetdan foydalanish madaniyati kuzatildi. Biz "menejment tahlili" usulidan foydalanib, maktab ma'muriyati tomonidan qo'llanilayotgan boshqaruv usullari (buyruq, ko'rsatma, filtr) va ularning o'quvchi xatti-harakatiga ta'sirini baholadik. Tadqiqotda nafaqat nazariy ma'lumotlar, balki Puchon universiteti va xalqaro tajribalardagi ilg'or pedagogik yondashuvlar ham inobatga olindi.

NATIJALAR

1. Boshqaruvning me'yoriy asoslari: Qog'ozdagi va amaldagi tartib

O'zbekiston qonunchiligida bolalarni zararli axborotdan himoya qilish bo'yicha mustahkam poydevor yaratilgan. 2017-yilda qabul qilingan tegishli qonun barcha ta'lim muassasalari uchun majburiy talablarni belgilab bergan. Maktab menejmentida bu tizim quyidagicha ishlaydi:

Texnik filtrlar: "ZiyoNET" tarmog'i doirasida o'rnatilgan "oq ro'yxat"lar. Ular pornografiya, shafqatsizlik va ekstremistik saytlarni bloklaydi.

Lokal hujjatlar: Maktab direktorining internetdan foydalanish tartibi to'g'risidagi buyruqlari.

Biroq, tahlillarimiz shuni ko'rsatdiki, faqatgina me'yoriy hujjatlar bilan kutilgan natijaga erishib bo'lmaydi. Masalan, maktab kompyuterida filtr bor, lekin o'quvchi o'zining shaxsiy telefoni va mobil interneti orqali har qanday saytga kirishi mumkin. Demak, boshqaruvni faqat "taqiqlash" emas, balki "madaniyatni shakllantirish" darajasiga ko'tarish lozim.

2. Pedagogik mexanizmlar: Axborot immuniteti

Menejmentda eng samarali boshqaruv — bu o'z-o'zini boshqarishdir (self-management). Agar biz o'quvchining ongida "filtr" yarata olsak, tashqi filtrlarga ehtiyoj qolmaydi. Buning uchun pedagogik mexanizmlar quyidagilarni qamrab olishi lozim:

Media-savodxonlik darslari: Informatika darslarida faqat Word yoki Excelni o'rgatish yetarli emas. Bolaga feyk xabarni haqiqiysidan ajratishni, shubhali havolalarga kirmaslikni o'rgatish hayotiy zaruriyatdir.

Kiber-gigiyena: Parollar xavfsizligi, shaxsiy rasmlarni begonalarga yubormaslik kabi elementar qoidalar bola uchun odatga aylanishi kerak.

Psixologik yordam: Kiberbullingga (internetdagi tazyiqqa) uchragan bola buni kimgadir ayta olishi kerak. Maktab psixologi va sinf rahbari bu jarayonda asosiy himoyachiga aylanishi lozim.

MUNOZARA

"Xavfsiz maktab interneti" tizimida eng katta bo'shliq — maktab va oila o'rtasidagi "uzilish"dir. Ko'p ota-onalar farzandining qo'lga qimmatbaho smartfon olib berib, uni

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

nazoratsiz qoldirishmoqda. Ta'lim menejeri sifatida maktab jamoasi ota-onalar bilan ishlashning yangicha usullarini topishi kerak. Masalan, "Ota-onalar uchun kiber-soat" tadbirlarini tashkil etish, ularga "Parental Control" dasturlaridan foydalanishni o'rgatish lozim.

Yana bir nozik jihat shundaki, bugungi o'quvchi axborot olishda o'qituvchisidan tezroq harakat qiladi. Bu esa o'qituvchining obro'siga putur yetkazishi mumkin. Shuning uchun pedagogik mexanizmning bir qismi sifatida o'qituvchilarning o'zini ham zamonaviy texnologiyalar va kiber-xavflar bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish tizimini yo'lga qo'yish shart. Biz bolalarga internetni dushman emas, balki to'g'ri foydalanilsa, ulkan imkoniyatlar eshigi ekanligini ko'rsatib berishimiz kerak.

XULOSA

Ta'lim muassasalarida "Xavfsiz maktab interneti" tizimini shakllantirish va uni boshqarish masalalarini o'rganish natijasida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, zamonaviy maktab sharoitida internet xavfsizligini faqatgina texnik filtrlar yoki ma'muriy taqiqlar orqali ta'minlash o'zini oqlamaydi. Texnologiyalar shunchalik tez rivojlanmoqdaki, har qanday sun'iy to'siqni aylanib o'tish imkoniyati mavjud. Shu sababli, boshqaruvning markazida "taqiqlovchi texnologiya" emas, balki "tarbiyalangan shaxs" turishi lozim. Bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, o'quvchida axborot immuniteti shakllanmas ekan, maktabdan tashqaridagi raqamli muhit u uchun jiddiy xavf manbai bo'lib qolaveradi.

Ikkinchidan, me'yoriy-huquqiy mexanizmlarni lokal darajada takomillashtirish zaruriyati mavjud. Amaldagi qonunchilik umumiy qoidalarni belgilab bergan bo'lsa-da, har bir ta'lim muassasasi o'zining ichki axborot xavfsizligi siyosatini (Internet Usage Policy) ishlab chiqishi kerak. Bu siyosat nafaqat o'quvchilarni, balki pedagoglar va ota-onalarni ham qamrab olishi, ularning virtual makondagi huquq va majburiyatlarini aniq chegaralab berishi shart. Ta'lim menejmenti tizimida "Kiber-etik qoidalar"ni joriy etish o'quvchilar o'rtasida kiberbulling va boshqa axloqsiz xatti-harakatlarning oldini olishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, pedagogik mexanizmlarning samaradorligi bevosita o'qituvchining media-kompetentligiga bog'liq. Bugungi pedagog nafaqat o'z fanini bilishi, balki raqamli olamda o'quvchiga yo'l ko'rsatuvchi "navigator" bo'lishi ham lozim. Puchon universiteti va boshqa ilg'or xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoniga kiberxavfsizlik elementlarini "singdirilgan holda" (embedded) olib kirish kutilgan natijani beradi. Ya'ni, bu mavzu alohida dars emas, balki har bir fanning (tarix, adabiyot, til, matematika) tarkibiy qismi sifatida o'rgatilishi kerak.

To'rtinchidan, maktab va oila o'rtasidagi hamkorlikning yangi formatini yaratish kechiktirib bo'lmaz vazifadir. Ota-onalarning raqamli savodxonligini oshirmasdan turib, bolaning virtual xavfsizligiga erishib bo'lmaydi. Bizning taklifimizga ko'ra, maktablarda "Raqamli ota-onalar klubi" yoki "Kiber-pedagogik maslahatxonalar" tashkil etilishi lozim. Bu orqali ota-onalar farzandining internetdagi faoliyatini nazorat qilishning zamonaviy usullari (Parental Control, SafeSearch) bilan tanishtiriladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Beshinchidan, boshqaruv menejmentida monitoring va baholash tizimini yo‘lga qo‘yish lozim. Maktabdagi xavfsiz internet tizimi qanchalik ishlayotganini aniqlash uchun muntazam ravishda o‘quvchilar o‘rtasida anonim so‘rovnomalar va psixologik testlar o‘tkazib borish kerak. Bu ma‘lumotlar kelgusidagi profilaktik ishlarni rejalashtirishda asosiy poydevor bo‘ladi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, "Xavfsiz maktab interneti" — bu dinamik tizimdir. U doimiy yangilanishni, zamon bilan hamnafaslikni va eng muhimi, insoniy yondashuvni talab qiladi. Bizning maqsadimiz — bolani internetdan himoya qilish emas, uni internetda yashashga va undan faqat yaxshilik yo‘lida foydalanishga tayyorlashdir. Zero, eng mustahkam xavfsizlik tizimi bu — insonning ongi va uning ichki madaniyatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog‘lig‘iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni. (2017). [lex.uz]
2. Boymurodov N. "Pedagogik mahorat va psixologiya". — Toshkent, 2021.
3. Zokirova F.M. "Ta’lim tizimida axborot xavfsizligini ta’minlash". — Toshkent: "O‘qituvchi", 2020.
4. UNESCO. "Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines". — Paris, 2013.
5. Ismoilova M. "Raqamli ta’lim menejmenti". Monografiya. — Toshkent, 2023.
6. Livingstone S. "Children and the Internet: Great Expectations, Complex Realities". — Cambridge, 2019.